

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

**Збірник наукових праць
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України**

ТОМ I

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

ВИПУСК 33

Київ - 2012

2. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности / Г.А.Балл // Вопросы психологии. – М., 1989. – № 1. – С. 92–100.
3. Галецька І.О. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації / І.О. Галецька // Вісник Львівського університету. – (Сер. «Філософські науки»). – 2003. – Вип. 5. – С. 433–442.
4. Городнова Н.М. Статеворольова соціалізація підлітків у сучасній школі: Неперервна професійна освіта: теорія і практика / Н.М. Городнова // Наук.-методичн. журнал. – Л., 2001. – № 3. – С. 56–63.
5. Загородній Ю.І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю.І. Загородній, В.С. Куріло, С.В. Савченко. – К. : Генеза, 2004. – 158 с. – С. 41–65.
6. Карманов А.А. Зв'язок аспектів політичної соціалізації і психічної адаптивності молоді / А.А. Карманов // Соціальна і політична психологія. – № 3. – К., 2001.
7. Леонгард К. Акцентуированные личности / К. Леонгард. – СПб. : Эксмо-Пресс, 2001. – 448 с.
8. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е. Личко. – М. : Речь. 2010. – С. 59–63.
9. Шестопад Е.Б. Политическая психология : учебник для вузов / Е.Б. Шестопад. – М. : ИНФРА, 2002.
10. <http://www.psihologu.info/content/view/275/35/>
11. <http://www.psihologu.info/content/view/35/2/>

УДК 159.937 : 159.95

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ ЯК ФОРМА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ

О.Ю. Дроздов

*кандидат психологічних наук, доцент, заступник декана психолого-педагогічного факультету,
доцент кафедри загальної та вікової психології
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*

У статті наводяться результати теоретичного аналізу феномену ментальних (когнітивних) карт. Розглядаються сутність, структура та особливості цих форм просторових репрезентацій. Показана наявність різних поглядів серед науковців стосовно структурних компонентів ментальних карт, міри їх схожості з картами географічними. Робиться висновок про перспективність використання такого теоретичного концепту при дослідженні низки прикладних психологічних проблем.

Ключові слова: ментальна (когнітивна) карта; репрезентація; простір.

В статье приводятся результаты теоретического анализа феномена ментальных (когнитивных) карт. Рассматриваются сущность, структура и особенности этих форм пространственных репрезентаций. Показано наличие различных взглядов исследователей относительно структурных компонентов ментальных карт, меры их сходства с картами географическими. Делается вывод о перспективности использования данного теоретического конструкта при изучении ряда прикладных психологических проблем.

Ключевые слова: ментальная (когнитивная) карта; репрезентация; пространство.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вивчення уявлень особистості про навколишній світ уже багато років виступає одним із традиційних напрямків прикладних досліджень у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці. При цьому, у другій половині ХХ ст. сформувались дві основні методологічні традиції вивчення цих уявлень. Перша – концепція «ментальних/когнітивних карт» (*mental/cognitive map*), що зародилась у межах американського необіхевіоризму та когнітивізму. Трохи пізніше у вітчизняній психології виник другий напрямок, пов'язаний з ім'ям О. Леонтьєва та його концепцією «образу світу». Але згодом останній термін одержав доволі широке тлумачення у межах радянської, а пізніше – російської та української психологічної думки. Тому в ряді випадків, зокрема при вивченні індивідуальних або соціальних уявлень про реальний простір, застосування цього концепту стало проблематичним. У той же час, на наш погляд, поняття «ментальна карта» є більш вдалим для цих цілей. По-перше, за своєю сутністю воно було й залишається більш «вузьким» (а отже, і менш «розмитим»), ніж «образ світу». По-друге, поняття «ментальна карта» найбільше відповідає тезам соціального конструктивізму – методологічного напрямку, що останнім часом поширюється у психологічних дослідженнях уявлень про світ. Отже, метою цієї статі став теоретичний аналіз феномену ментальних карт.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Вперше поняття «когнітивна карта» (*cognitive map*) запропонував у 1948 р. американський психолог Е. Толмен, експериментально досліджуючи і пояснюючи орієнтацію щурів у штучних лабіринтах [12]. Однак, слід зазначити, що перші дослідження цього явища почалися раніше. Так, ще на початку ХХ ст. Дж. Трубридж вивчав способи орієнтації мешканців Лондона за допомогою так званих «уявних карт» (*imaginary maps*), а у 1930-х рр. питання онтогенезу способів просторової орієнтації розглядалися радянським дослідником Ф. Шемякіним [5]. Систематичні дослідження «ментальних карт» навколишнього простору почалися в американській психології у другій половині ХХ ст. Паралельно дослідження в цьому напрямку починаються в інших гуманітарних та природничих науках, передусім у географії (так звана «когнітивна географія», або GIS – *geographical information science*), а також у політології, історії, інформатиці, архітектурі, антропології, лінгвістиці тощо. З 1992 року в Західній Європі та США регулярно проводяться спеціалізовані наукові конференції з проблеми просторової когнітивістики – COSIT (*Conference on Spatial Information Theory*). Слід зазначити, що хоча поняття «ментальна / когнітивна карта» є найбільш уживаним (принаймні серед психологів), паралельно науковці використовують й інші терміни, зокрема «просторові ментальні моделі» (*spatial mental models*), «образи навколишнього середовища» (*environmental images*), «когнітивний атлас» (*cognitive atlas*), «когнітивний колаж» (*cognitive collage*), «ментальні репрезентації географічної інформації» (*mental representations of geographical information*), «просторові репрезентації» (*spatial representations*) тощо [13; 16; 17; 22].

У більшості зарубіжних наукових джерел наводиться визначення ментальних карт, запропоноване Р. Даунсом та Д. Сті: створене людиною зображення частини оточуючого простору, котре відображає світ таким, яким він уявляється людині. Такі карти виступають результатом ментального картографування (*cognitive mapping*), що, за визначенням дослідників, є комплексом когнітивних процесів, завдяки яким індивід набуває, закодує, зберігає, відтворює та маніпулює інформацією про навколишній простір [15]. Схоже визначення – місто або певна місцевість, що відображена в індивідуальній свідомості людини, наводив і С. Мілгрем [8]. Р. Кітчін та М. Блейдс уточнювали, що ментальні карти є індивідуальними когнітивними репрезентаціями (уявленнями) навколишнього світу, що містять усвідомлення, враження, інформацію, образи та вірування, які мають люди стосовно оточуючого середовища [17]. Хоча більшість зарубіжних науковців розглядали ментальні карти саме як складову індивідуальної свідомості, окремі дослідники зазначали, що ці карти можуть мати і соціальне походження – бути витворами літератури, фольклору, художніх творів тощо [16].

Слід зазначити, що в англомовних джерелах математично-кібернетичного характеру іноді зустрічається й ширше тлумачення когнітивних карт – як умовних схематичних моделей, на які спирається суб'єкт у процесі інтелектуального вирішення завдань, що передають причинно-наслідкові зв'язки між певними об'єктами, і які можуть бути зображені у вигляді систем пов'язаних графів [14; 18]. Зокрема, Б. Коско запропонував термін «нечіткі когнітивні карти» (*FCM – fuzzy cognitive maps*) – своєрідні моделі віртуальних світів, у яких каузальними зв'язками поєднуються певні події, діючі сторони, цінності, цілі, напрямки (тенденції) тощо [14]. Відомо, що FCM використовувались західними політологами та політичними діячами (зокрема, Г. Кіссінджером) при аналізі геополітичних проблем [18]. Але, на наш погляд, цей, без сумніву, цікавий та перспективний підхід стосується швидше професійного мислення, а в побутовій свідомості більшості «звичайних» громадян існують ментальні карти у їх традиційному, раніше розглянутому сенсі.

Розглядаючи когнітивні карти як «орієнтовні схеми», У. Найссер зауважував, що останні є не лише певними просторовими образами. Вони виступають активними, спрямованими на пошук інформації структурами, а просторова уява людини є лише аспектом функціонування таких «схем» [9]. У цьому контексті можна згадати і тезу Дж. Бруннера про «перцептивні гіпотези» (цілісні системи уявлень або очікувань щодо зовнішнього світу), які передують власне перцептивним процесам, і про залежність цих гіпотез від наявних когнітивних карт [2]. Експериментальні дослідження Б.Тверські та її колег підтверджують, що просторові уявлення людей пов'язані не стільки з безпосереднім сприйняттям простору, а скоріше залежать від наявної в людини певної концепції простору [30]. Отже, по-перше, ментальні карти є не просто результатом сприймання зовнішнього світу, вони самі визначають його сприймання; по-друге, можна помітити наявність певних спільних рис з вітчизняною концепцією образу світу.

Загалом, як показали результати досліджень вітчизняних (Ф. Шемякін, С. Рубінштейн) та західних (Д. Сті, П. Торндайк, Б. Хейес-Рот) дослідників, існує два підходи щодо орієнтації людини у просторі [4; 8; 10; 24]. Перший ґрунтується на пересуванні індивіда у відповідності з певною послідовністю напрямків (векторів) руху. У цьому випадку «ментальна карта» являє собою фактично алгоритм команд (типу «прямо до точки А – поворот ліворуч – прямо до точки В

...» і т.д.). При використанні другого способу орієнтація індивіда здійснюється на основі узагальненого образу (уявлення) місцевості. П. Торндайк та Б. Хейєс-Рот визначили ці форми знання про навколишнє середовище відповідно як «маршрутне знання» та «оглядове знання» [24]. Як зазначав С. Рубінштейн, перший спосіб орієнтації є генетично більш раннім і слугує передумовою для розвитку другого [10].

Вважається, що ментальні карти як особливий тип уявлень виконують наступні функції: 1) вони задають напрямок руху (маршрут) людині; 2) дають можливість внутрішньо («про себе») відрепетирувати просторову поведінку; 3) виступають мнемонічним механізмом (запам'ятовування розташування певних об'єктів); 4) ментальні карти, як і реальні, є засобом структурування та поповнення знань людини про оточуючий світ; 5) ментальні карти, будучи уявними моделями світу, відображають цілі поведінки людини, окреслюють коло її схильностей, потреб, мотивів [25].

У науці існують різні погляди щодо структури ментальних карт. Як зазначали Р. Даунс та Д. Сті, будь-яка ментальна карта містить інформацію двох типів. По-перше, це «локалізаційна» інформація суто географічного характеру, в основі якої лежать знання про дистанцію до певних об'єктів (або між ними) та про напрямок щодо них – тобто свого роду «геометрія простору». По-друге, це «атрибутивна» інформація, в якій відображаються якісні характеристики тих чи інших об'єктів, розташованих у навколишньому просторі [15]. Тезу про те, що навколишній простір репрезентований у свідомості людини у двох значеннях (умовно «де?» і «що?»), поділяє й багато інших дослідників [1; 16; 20].

У концепції Р. Голледжа структуру ментальних карт утворюють шість компонентів, які, на його думку, виступають когнітивними аналогами реальних компонентів фізичного простору: 1) знання про об'єкти, розташовані у просторі (наприклад, будинки, інші орієнтирні знаки); 2) знання про елементи, що поєднують ці об'єкти (наприклад, шляхи); 3) знання про просторове групування об'єктів; 4) знання про більш глобальні просторові мережі (системи), у які входять дрібніші групи об'єктів; 5) знання про просторову близькість об'єктів, порядок їхнього розташування стосовно один одного; 6) знання щодо ієрархічної смислової класифікації просторових об'єктів (наприклад, мегаполіс крупніший за містечко, а останнє – більше, ніж село) [17].

Л. Лібенем була запропонована структурна модель когнітивних карт, яка містила інформацію трьох типів, а точніше – рівнів. Перший рівень ментальної карти, згідно з дослідником, це так зване «декларативне» (розповідне) знання – загальна інформація про об'єкти, розташовані у просторі. Другий рівень утворений «процедурним знанням», до якого належать правила, що використовуються для практичного орієнтування (навігації) поміж зазначених елементів (знаходження шляхів та ін.). «Конфігуративне» знання складає найвищий, третій рівень, ментальних карт і фактично виступає найбільш повною системою просторового знання – воно містить детальну інформацію про зв'язки та відносини між елементами простору [17].

Але не всі дослідники погоджувалися з вищенаведеною моделлю. Зокрема, Р. Кітчін вважав, що так зване «конфігуративне» знання виступає більш повним та досконалим варіантом знання «декларативного». Вчений запропонував власну структурну модель ментальних карт, основу якої утворювали два компоненти: «декларативне» та «процедурне» знання (див. рис. 1) [17].

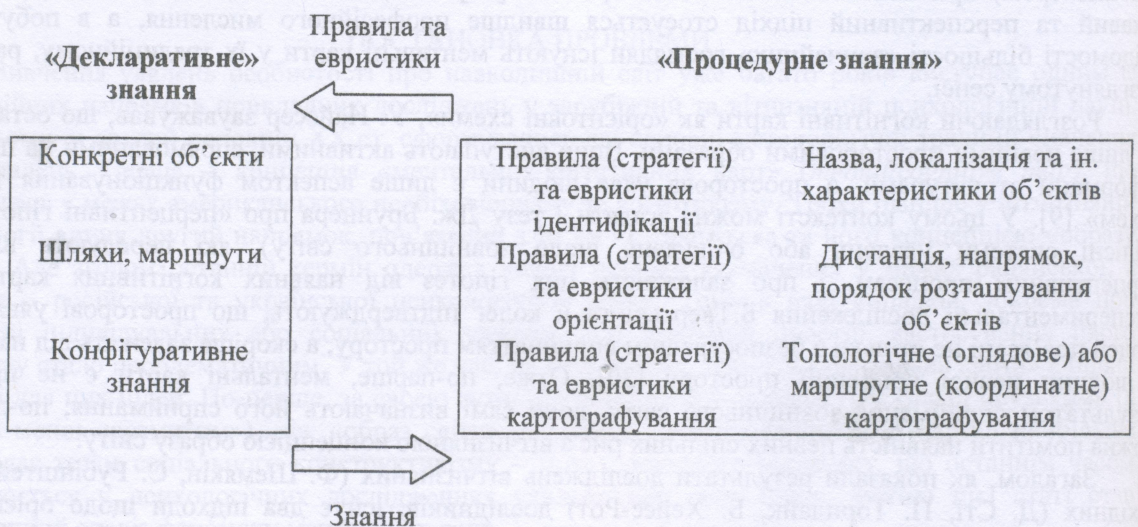

Рис. 1. Структурна модель ментальних карт Р. Кітчїна

Оскільки разом із психологами феномен «ментальних карт» ретельно досліджували географи, закономірною стала поява наступного методологічного питання: наскільки «ментальні карти» співвідносяться, є схожими із реальними географічними. У процесі наукових пошуків окреслилось дві основні точки зору. Згідно із першою, інформація, що міститься в когнітивних картах («картах у голові») є ізоморфічною до реальної географічної інформації, зокрема, обидва типи знання мають Евклідові просторові властивості (є двовимірними) [16; 19; 29]. Як приклад можна навести цікаве метафоричне порівняння ментальних карт із гумовим аркушем, запропоноване К. Лінчем: «Карти малюються начебто на безмежно еластичному аркуші: напрямки викривлені, відстані розтягнуті або стиснуті, великі форми не відповідають своїй дійсній масштабності так, що спочатку їх неможливо впізнати. Однак послідовність ланок, як правило, є правильною, і випадки, коли карта начебто розірвана на шматки та склеєна в іншому порядку, надзвичайно рідкісні...» [7, 84].

Згідно із другою точкою зору, між ментальними та географічними картами є суттєвіші відмінності, зокрема, перші не гарантують постійності, узгодженості та об'єктивності інформації. Відповідно термін «ментальна карта» є лише метафорою, яка у вузькому сенсі («карта у голові») не в змозі передати всі нюанси просторового сприймання та мислення людини [16; 19; 20; 29]. У цілому, американські дослідники вказують на наступні особливості ментальних карт простору: їхня відносна незавершеність (жодна така карта не вичерпує всього реального простору), наявність викривлень (суб'єктивний світ людини практично ніколи повністю не збігається з реальним), схематизованість, спрощеність, ієрархічність, наявність, крім суто когнітивних, ще й емоційних компонентів (почуттів, вірувань, цінностей тощо) [13; 15; 16; 22; 27; 28; 29]. Так, говорячи про наявність систематичних помилок у ментальних картах простору (зокрема, картах країн), Б. Тверські вважає, що вони є результатом когнітивних принципів організації та структурування інформації у пам'яті людини [27; 28; 29]. На викривленість реальних просторових параметрів у ментальних картах вказує також російський дослідник Б. Величковський. Він, зокрема, зазначає, що групи відносно близьких та знайомих об'єктів можуть ще більше наближуватися одна до одної у свідомості людини, утворюючи своєрідний просторово-семантичний кластер, всередині якого реальні відстані недооцінюються, а за його межами – навпаки. Таким чином, зрілі репрезентації простору утворюють щось на кшталт вкладених одна в одну просторово-семантичних систем відліку, які розгортаються в міру необхідності. Отже, на думку Б. Величковського та ряду західних науковців, запропонований Е. Толменом термін «когнітивна карта» спрощує сутність феномену просторового сприймання, а тому, наприклад, більш вдалим може бути термін американського психолога Б. Тверські – «когнітивний колаж», що відображає комбінацію образних та вербальних форм знання [4; 13; 26]. Думку про те, що географічна інформація у пам'яті індивіда структурована не стільки у вигляді наочних образів, скільки у вигляді абстрактних узагальнень, підтримують і деякі інші американські психологи [11].

Поряд із тим, слід зауважити, що не всі дослідники поділяють точку зору про існування «образно-логічних» ментальних репрезентацій. Так, у західній когнітивній психології відомою є концепція «подвійного кодування», запропонована А. Пайвіо. Згідно із нею, у психіці функціонують дві, незалежних одна від одної, системи кодування інформації – образна та вербальна. Кожна з них «спеціалізується» на переробці інформації певного типу і має власні специфічні одиниці – «логогени» (вербальна система) та «імагени» (образна система). Разом із тим, при вирішенні певних завдань ці системи можуть взаємодіяти одна з одною [3; 11]. К. Мані та П. Джонсон-Лейрд також вважали, що існує два різні способи кодування просторового знання: пропозиціональні репрезентації (у вигляді набору мовних суджень) та ментальні моделі (які мають не стільки лінгвістичний, скільки образний характер). При цьому другий тип просторового знання запам'ятовується краще за перший [21]. Можна помітити, що останні два типи знань є доволі схожими (якщо не аналогічними) на «маршрутний» та «оглядовий» типи знань, що були виокремлені іншими дослідниками.

На думку Н. Замятіної, основу ментального простору (ментальних карт) складають стереотипні мисленнєві структури (або, за когнітивістською термінологією, фрейми). Тобто просторова інформація про розташування тих чи інших об'єктів представлена у свідомості не безпосередньо, а через певні опосередковуючі стереотипні уявлення, ментальні конструкції зразка «центр», «периферія», «кордон», «прикордонний», «столиця» тощо. Ці стереотипні просторові структури являють собою стійкі сукупності мисленнєвих зв'язків між об'єктами, які дозволяють носію цих структур визначати властивості об'єкта на підставі його співвіднесення як із абстрактними (центр-периферія), так і з конкретними конструкціями (існуючий адміністративно-територіальний поділ) [6].

Перші психологічні дослідження ментальних карт стосувались уявлень мешканців про свої населені пункти. Класичними у цьому плані вважаються дослідження К. Лінча [7] та С. Мілгрема

[8]. Поруч із цим, досліджувались і ментальні карти більш глобального рівня, зокрема, карти окремих регіонів та країн, а також світу в цілому. Найбільш відомі дослідження у цьому напрямку були здійснені Т. Саариненом [23] у межах розпочатого ним у 1986 р. проекту «Місцеві погляди на світ» («*Parochial Views of the World*»), яким було охоплено більше 3,5 тисячі студентів із 52 країн.

Науковці виокремлюють різні методи вивчення просторових ментальних карт, зокрема, вербальні доповіді (самозвіти), інтерв'ю, аналіз розповідей, творів або щоденників досліджуваних, створення малюнків (карт), метод вербальних асоціацій, шкалювання, спостереження за поведінковими реакціями досліджуваних у природних або контрольованих експериментальних умовах, моделювання оточуючого середовища за допомогою іграшок тощо [16].

ВИСНОВКИ

Концепт «ментальна карта», на наш погляд, можна вважати відносно вдалим прикладом теоретичних реконструкцій та інтерпретацій у психології. Він має оптимальний рівень узагальнення: з одного боку, може пояснювати різні варіанти сприймання та усвідомлення простору (при цьому на різних рівнях – від конкретного місця до світу в цілому); з іншого боку, його відносна «вузькість» (прив'язаність до системи «людина – реальний простір») не призводить до «розмивання» смислової сутності. Крім того, концепт має як прогностичні можливості, так і можливості емпіричного дослідження.

Поняття «ментальна карта» зарубіжні науковці використовували переважно в контексті індивідуальних репрезентацій. Але той факт, що просторові уявлення не завжди виступають продуктом безпосереднього сприймання простору суб'єктом, дозволяє нам припустити, що в ряді випадків ментальні карти можуть набувати форми стереотипізованих соціальних уявлень. Відповідно, їх можна розглядати не лише як компонент індивідуальної, але й масової (суспільної) свідомості, що дозволяє застосувати вказаний підхід при розв'язанні соціально-психологічних проблем.

Аналіз сутності та особливостей ментальних (когнітивних) карт дозволяють нам окреслити коло тих напрямків, де може бути вдало використана відповідна концепція. По-перше, це розробки екопсихологічного та соціально-психологічного напрямку, спрямовані на вивчення індивідуальних та соціальних уявлень про навколишнє фізичне (природне, архітектурне тощо) або соціальне середовище. Поруч із цим, доволі перспективним використанням концепту «ментальна карта» нам уявляється у політичній психології, а саме у дослідженнях геополітичного характеру – особливості уявлень про країни (держави), політико-географічні регіони світу тощо. Специфіка об'єкта й предмета таких досліджень (тісне «переплетіння» географічного та соціально-політичного) дозволяє нам стверджувати, що концепція ментальних карт може виступати теоретико-методологічною основою при вивченні феномену геополітичної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Психология социального познания : учеб. пособие / Г.М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 2004. – 288 с.
2. Бруннер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации ; пер. с англ. / Дж. Бруннер. – М. : Прогресс, 1977. – 413 с.
3. Величковский Б.М. Когнитивная наука: Основы психологии познания : в 2-х т. / Б.М. Величковский. – М. : Смысл ; Академия, 2006. – Т. 1. – 448 с.
4. Величковский Б.М. Когнитивная наука: Основы психологии познания : в 2-х т. / Б.М. Величковский. – М. : Смысл ; Академия, 2006. – Т. 2. – 432 с.
5. Величковский Б.М. Представление реального и воображаемого пространства / Б.М. Величковский, И.В. Блиникова, Е.А. Лапин // Вопросы психологии. – 1986. – № 3. – С. 103–112.
6. Замятина Н.Ю. Пространства власти: физическое, метафорическое, ментальное / Н.Ю. Замятина // Пространство власти: исторический опыт России и вызовы современности : сб. научн. работ. – М. : Московский общественный научный фонд, 2001. – С. 64–82.
7. Линч К. Образ города ; пер. с англ. / К. Линч. – М. : Стройиздат, 1982. – 328 с.
8. Милграм С. Эксперимент в социальной психологии ; пер. с англ. / Стэнли Милграм. – СПб. : Питер, 2000. – 336 с.
9. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии ; пер. с англ. / У. Найссер. – М. : Прогресс, 1981. – 232 с.
10. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 713 с.
11. Солсо Р. Когнитивная психология ; пер. с англ. / Роберт Солсо. – [6-е изд.]. – СПб. : Питер, 2006. – 589 с.
12. Толмен Э. Когнитивные карты у крыс и у человека / Э. Толмен // Хрестоматия по истории психологии / под ред. П.Я. Гальперина, А.Н. Ждан. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – С. 63–69.
13. Barkowsky, T. Mental Representation and Processing of Geographic Knowledge: A Computational Approach. / Thomas Barkowsky. – Heidelberg : Springer, 2002. – 174 p.

14. Dickerson, J.A. Virtual Worlds as Fuzzy Cognitive Maps / J.A. Dickerson, B. Kosko // Presence. – 1994. – Vol. 3, No. 2. – P. 173–189.
15. Downs, R.M. Image and Environment: Cognitive Mapping and Spatial Behavior / Roger M. Downs, David Stea. – Chicago : Aldine Publishing, 1973. – 439 p.
16. Golledge, R.G. Spatial behavior: a geographic perspective / Reginald D. Golledge, Robert J. Stimson. – NY : Guilford Press, 1997. – 620 p.
17. Kitchin, R. The cognition of geographic space / R. Kitchin, M. Blades. – London, NY : I.B.Tauris, 2002. – 241 p.
18. Kosko, B. Fuzzy cognitive maps / B. Kosko // International Journal of Man-Machine Studies. – 1986. – No.24. – P. 65–75.
19. Kuipers, B. The «Map in the Head» Metaphor / Benjamin Kuipers // Environment and Behavior. – 1982. – Vol. 14 (2). – P. 202–220.
20. Lloyd, R. Spatial cognition: geographic environments / Robert Lloyd. – Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1997. – 287 p.
21. Mani, K. The mental representation of spatial descriptions / K. Mani, P.N. Johnson-Laired // Memory & Cognition. – 1982. – Vol.10 (2). – P. 181–187.
22. Mark, D. Cognitive models of geographical space / D. Mark, C. Freksa, S. Hirtle, R. Lloyd, B. Tversky // International Journal of Geographical Information Science. – 1999. – Vol. 13, No.8. – P. 747–774.
23. Monastersky, R. The Warped World of Mental Maps / R. Monastersky // Science News. – 1992. – Vol. 142, No.14. – P. 222–223.
24. Thorndyke P. Differences in spatial knowledge acquired from maps and navigation / P. Thorndyke, B. Hayes-Roth // Cognitive Psychology. – 1982. – Vol.14, Issue 4. – P. 560–589.
25. Tuan, Yi-Fu. Images and Mental Maps / Yi-Fu Tuan // Annals of the Association of American Geographers. – 1975. – Vol. 65, No. 2. – P. 205–213.
26. Tversky, B. Cognitive maps, cognitive collages, and spatial mental models / Barbara Tversky // Lecture Notes in Computer Science – 1993. – Vol. 716. – P. 14–24.
27. Tversky, B. Distortions in cognitive maps / Barbara Tversky // Geoforum. – 1992. – Vol. 23. – Issue 2. – P. 131–138.
28. Tversky, B. Distortions in memory for maps / Barbara Tversky // Cognitive Psychology. – 1981. – Vol.13, Issue 3. – P. 407–433.
29. Tversky, B. Levels and structure of cognitive mapping / Barbara Tversky // Cognitive mapping: Past, present and future / ed. by Kitchin R., Freundschuh S.M. – London : Routledge, 2000. – P. 24–43.
30. Tversky, B. Mental models of spatial relations and transformations from language / B. Tversky, J. Kim, A. Cohen // Mental models in discourse processing and reasoning / ed. by C.Habel, G.Rickheit. – Amsterdam : North-Holland, 1999. – P. 239–258.

УДК 159.942 : 316.64

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ВЛАДНИХ ПОСТАТЕЙ

М.А. Дроздова

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної та практичної психології
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*

У статті висвітлюються результати дослідження особливостей емоційного ставлення студентів до представників влади різних типів: політичної (у тому числі державної), економічної, сімейної, духовної, інформаційної. З'ясовано, що представники політичної та державної влади викликають переважно негативні емоції. Найбільш суперечливо сприймаються владні постаті, які уособлюють закон. Особливу увагу приділено аналізу статевої відмінності в емоційних оцінках студентів владних постатей.

Ключові слова: емоції; ставлення; влада; владні постаті; студенти.

В статье освещаются результаты исследования студенческих аттитюдов к представителям власти разных типов: политической (в т.ч. государственной), экономической, семейной, духовной, информационной. Выявлено, что представители политической и государственной власти вызывают преимущественно негативные эмоции. Наиболее противоречиво воспринимаются властные фигуры, олицетворяющие закон. Особенное внимание уделено анализу половых отличий в эмоциональных оценках студентов властных фигур.

Ключевые слова: эмоции; отношение; власть; властные фигуры; студенты.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аттитюди до влади та її носіїв постають одними з найважливіших індикаторів результативності останніх. Нагадаємо, що американські науковці У. Томас і Ф. Знанецький аттитюд